

تأثیر آموزش ارتباط غیر کلامی بر شایستگی اجتماعی دانش آموزان دبستانی

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۲/۸/۲۷

تاریخ دریافت مقاله: ۹۲/۴/۱

حمیده زاهدی کیا^۱

مسعود باقری^۲

فریبرز درتاج^۳

رضا ایرانمنش^۴

چکیده

مقدمه: این پژوهش با هدف تأثیر آموزش ارتباط غیر کلامی بر شایستگی اجتماعی دانش‌آموزان دبستانی انجام شد.

روش: پژوهش حاضر بر اساس طرح پیش‌آزمون- پس‌آزمون با گروه کنترل اجرا شد که به این منظور ۸۰ دانش‌آموز با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. ۴۰ نفر از آنها به صورت تصادفی در گروه آزمایش و ۴۰ نفر دیگر در گروه کنترل جایگزین شدند (۴۰ نفر گروه کنترل و ۴۰ نفر گروه آزمایش). گروه آزمایش ۸ جلسه آموزش ارتباط غیر کلامی دریافت کردند. برای اندازه‌گیری متغیرهای پژوهش نیز از پرسشنامه شایستگی اجتماعی کوهن استفاده شده و با داده‌ها با استفاده از تحلیل کوواریانس تجزیه و تحلیل شدند.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که آموزش ارتباط غیر کلامی، شایستگی اجتماعی و عامل تمایل- مشارکت در مقابل سردی- کناره‌گیری دانش‌آموزان را به طور معنی‌داری افزایش می‌دهد، اما در عامل همکاری- تسلیم در مقابل خشم- مخالفت تغییری ایجاد نمی‌کند. همچنین، بین تأثیر آموزش ارتباط غیر کلامی بر شایستگی اجتماعی دانش‌آموزان دختر و پسر تفاوت معنی‌دار وجود داشت.

واژه‌های کلیدی: ارتباط غیر کلامی، شایستگی اجتماعی، آموزش ارتباط غیر کلامی.

^۱ کارشناس ارشد روان‌شناسی عمومی، h_zahedikia@yahoo.com

^۲ استادیار دانشگاه شهید باهنر کرمان

^۳ دانشیار دانشگاه علامه طباطبایی

^۴ کارشناس ارشد آمار

The effect of training nonverbal communication in social competency of elementary students

Zahedi kia, H.

Bagheri, M.

Dortaj, F.

Iranmanesh, R.

Abstract

Introduction: This research is an attempt to investigate the effect of training nonverbal communication in social competency of elementary students in the city.

Method: The present study was done by pre-test and post-test design with control group and experiment group. The sample groups were 80 girls and boys who were selected by multiple stage cluster sampling. They were randomly assigned to experimental group (n=40) and control group (n=40). Members of experimental groups attended to non-verbal communication training in 8 sessions. The tool of the study was Kohn Social Competence Questionnaire. Data was analyzed through covariance analysis.

Results: The result revealed that intervention program increased social competence. Also the results showed the effects of training non-verbal communication and gender is significant.

Keywords: Non-verbal communication, Social competence, Nonverbal communication training.

مقدمه

ارتباط غیرکلامی یا پیام‌رسانی بدنی، هنگامی روی می‌دهد که یک فرد به وسیله حالات چهره، لحن صدا یا هر محررای ارتباطی دیگر، فرد دیگری را مورد تأثیر قرار می‌دهد. این امر ممکن است عمدی یا غیرعمدی باشد، در مورد اخیر می‌توان آن را رفتار غیرکلامی و در برخی موارد ابراز هیجان نامید (آرژیل^۱، ۱۳۷۸، ترجمه فرجی). یکی از عوامل اجتماعی شدن، مهارت‌های ارتباطی غیرکلامی است که به گفته مهرابیان (۱۹۷۱) در یک ارتباط دونفره فقط ۷ درصد معنای ارتباط از طریق تأثیر کلامی و ۹۳ درصد از طریق تأثیر غیرکلامی منتقل می‌شود (سجادی، ۱۳۸۹). حتی اگر این ارقام کمی زیاده‌تر از حد واقعی هم باشد، باز نمی‌توان منکر تأثیر شدید ارتباط غیرکلامی بر فرآیند ارتباط بین انسان‌ها شد (وود^۲، ۱۹۹۷).

شایستگی اجتماعی یک حوزه پیچیده و چندگانه از رشد است که شامل مهارت‌هایی مانند تنظیم هیجانات فردی، توانایی ارتباط برقرار کردن، ادراک مناسب دیگران، توانایی حل مسئله، حل تعارضات بین فردی و توسعه ارتباط مؤثر با همسالان می‌باشد (مانز و مک‌واین^۳، ۲۰۰۴). توانایی درک اطلاعات اجتماعی نیازمند شایستگی اجتماعی است. گرشام، سوگای و هورنر^۴ (۲۰۰۱) شایستگی اجتماعی را ظرفیتی می‌دانند که دانش‌آموزان را قادر به ایجاد و حفظ روابط بین فردی رضایتبخش، به دست آوردن پذیرش همسالان و خاتمه دادن به روابط بین فردی منفی و مخرب می‌نماید. دانش ارتباط غیرکلامی به فرد کمک می‌کند در ارسال، دریافت، خواندن و تفسیر پیام‌های غیرکلامی که نقش مهمی در ایجاد صمیمیت و اعتماد و درک متقابل و سازگاری اجتماعی دارند، توانمند شود. فقدان آگاهی از دانش ارتباط غیرکلامی موجب می‌شود فرد نتواند پیام‌های دیگران را دریافت کند و پیام مطلوب و مناسب به دیگران بفرستد. آگاهی فرد از دانش ارتباط غیرکلامی باعث عملکرد بهتر اجتماعی و روابط اجتماعی موفقیت‌آمیز می‌شود و می‌تواند خواسته‌ها، نیازها، عواطف و انتظارات دیگران را به بهترین وجه درک و خواسته‌ها، نیازها، عواطف و انتظارات خود را به دیگران منتقل کند (فیلیپ‌پات، فلدمن و کوتس^۵، ۱۹۹۹؛ راسل و فرناندز-دولس^۶، ۱۹۹۷).

از آنجا که رفتارهای غیرکلامی اطلاعات معناداری را در مورد حالت هیجانی دیگران بیان می‌کنند، کودکانی که در شناسایی جلوه‌های غیرکلامی مشکل دارند از شایستگی اجتماعی کمتری برخوردارند. بازشناسی جلوه‌های غیرکلامی اطلاعاتی را فراهم می‌کند که برای پاسخگویی مناسب به موقعیت‌ها نیاز است. بنابراین، اگر افراد در یک ارتباط نتوانند به درستی هیجانات دیگران را درک و پردازش کنند ارتباط اجتماعی آنان نیز به کندی پیش می‌رود (فلدمن، فیلیپ‌پات و کاسترونی^۷، ۱۹۹۷).

¹ Argyle

² Wood

³ Manz & Mcwayne

⁴ Gresham, Sugai & Horner

⁵ Philpott, Feldman & Coats

⁶ Russell & Fernandez-Dols

⁷ Feldman, Philpott & Castroni

مهارت‌های اجتماعی فرد بر توانایی او در بازی کردن، یادگیری، کار و مشارکت در فعالیت‌های تفریحی در طول زندگی تأثیر می‌گذارد. شایستگی اجتماعی موجب کسب تقویت و پذیرش اجتماعی و اجتناب از موقعیت‌های اجتماعی آزاردهنده می‌شود. افرادی که در تحول شایستگی اجتماعی مناسب شکست می‌خورند، در معرض مواجه شدن با پیامدهای منفی نظیر طرد شدن توسط همسالان، ظهور اختلالات روان‌شناختی، اخراج از مدرسه، گوشه‌گیری، جرم و جنایت و عملکرد تحصیلی پایین قرار می‌گیرند (گرشام، وان و کوک، ۲۰۰۶).

نظریه قابلیت اجتماعی بندورا^۱ (۱۹۸۶) نشان می‌دهد که اکتساب مهارت‌های اجتماعی یک فرآیند یادگیری ضروری و مهم است. مهارت‌های اجتماعی تأثیر مهمی بر کارکرد عملی فرد دارد و نارسایی در آن بر بسیاری از ابعاد زندگی فرد نظیر پیشرفت تحصیلی پایین، روابط بین فردی نامناسب، فرصت استخدام محدود و توانایی محدود در انسجام در فعالیت‌های جامعه تأثیرگذار است (گرینسپن و شولتز، ۱۹۸۱).

دپاولو^۲ (۱۹۹۱) نشان داد کسانی که از شایستگی اجتماعی بالاتری برخوردارند در رمزگشایی و رمزخوانی علائم غیر کلامی بهتر عمل می‌کنند. ریگیو و فریدمن^۳ (۲۰۰۱) در بررسی نشانه‌های کلامی و غیر کلامی شایستگی، اعتماد به نفس و کفایت متوجه شدند اگر چه جذابیت‌های جسمانی در ابتدا مهم است، اما در درازمدت مهارت‌های اجتماعی مثل حالت‌های چهره، سلیس بودن گفتار و ژست‌ها اهمیت بیشتری پیدا می‌کنند. لورن، ماکسیم و نوویکی^۴ (۲۰۰۳) نشان دادند که بین شناسایی علائم غیر کلامی عواطف با شایستگی اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود دارد و تفاوت‌های جنسیتی و سنی بر بازشناسی غیر کلامی هیجان‌ها و شایستگی اجتماعی تأثیر دارد. شدت، کیفیت و نوعی از اشتباهات غیر کلامی هیجانی شایستگی اجتماعی در دختران و پسران را به صورت متفاوتی مشخص می‌کند و تفاوت‌های جنسیتی مشاهده شده به نفع دختران است. روسیپ و هال^۵ (۲۰۰۴) نشان دادند که دانش غیر کلامی و توانایی رمزگشایی غیر کلامی دانشجویان دختر بیشتر و بهتر از دانشجویان پسر است. درینی (۱۳۸۸) در پژوهشی نشان داد که بین شایستگی اجتماعی و ارتباطات غیر کلامی رابطه معنی‌داری وجود دارد و شایستگی اجتماعی و ارتباطات غیر کلامی با سن و جنس رابطه معنی‌داری دارند. سجادی (۱۳۸۹) در مطالعه‌ای بر روی دانشجویان دانشگاه باهنر کرمان دریافت که بین رشد اجتماعی و ارتباط غیر کلامی در دانشجویان دختر و پسر رابطه معنی‌داری وجود دارد. نتایج پژوهش بنی‌اسدی و باقری (۱۳۹۰) نشان داد که دانش ارتباط غیر کلامی با شایستگی اجتماعی رابطه معنی‌داری دارد و در این مورد بین پسران و دختران تفاوتی وجود ندارد. با توجه به مطالب فوق‌الذکر پژوهش حاضر درصدد بررسی تأثیر آموزش ارتباط غیر کلامی بر شایستگی اجتماعی دانش‌آموزان دبستانی است.

¹ Gresham, Van & Cook

² Bandura

³ Greenspan & Shoultz

⁴ DePaulo

⁵ Riggio & Fridman

⁶ Lauren, Maxim & Nowicki

⁷ Rosip & Hall

روش

پژوهش حاضر از نوع طرح پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل بود. ابتدا متغیر وابسته (شایستگی اجتماعی) در دو گروه آزمایش و کنترل در شرایط یکسان مورد سنجش قرار گرفت (پیش‌آزمون)، سپس متغیر مستقل در گروه آزمایش دستکاری (آموزش ارتباط غیرکلامی) و در نهایت متغیر وابسته در دو گروه در شرایط یکسان اندازه‌گیری شد (پس‌آزمون). نمونه آماری متشکل از ۸۰ دانش‌آموز بود که با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. ۴۰ نفر از آنها به صورت تصادفی در گروه آزمایش و ۴۰ نفر دیگر در گروه کنترل جایگزین شدند. گروه آزمایش ۸ جلسه آموزش ارتباط غیرکلامی را دریافت کردند که مراحل آن در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱- خلاصه برنامه آموزش ارتباط غیرکلامی

جلسه	هدف	محتوای آموزش
۱	مقدمه و آشنایی	تعریف ارتباط غیرکلامی و اهمیت آن در زندگی روزمره
۲	حالت‌های چهره	ارائه ۲۰ اسلاید و توضیحات لازم در مورد حالت چهره، انواع خنده، لیخند و هیجانات (غم، شادی، ترس، اضطراب،...)
۳	تماس چشمی	ارائه ۱۵ اسلاید و توضیحات لازم در مورد تماس چشمی، حرکات چشم، انواع نگاه، تنظیم نگاه
۴	اشاره و حرکات بدن	ارائه ۲۰ اسلاید و توضیحات لازم در مورد حرکات سر، دهان، کف دستان، موقعیت سر و گذاشتن کف دست بر صورت
۵	حالات بدن	ارائه ۲۰ اسلاید و توضیحات لازم در مورد دستها، پاها، راه رفتن، زاویه بدن و خم شدن
۶	لمس	ارائه ۱۵ اسلاید و توضیحات لازم در مورد لمس کردن، انواع دست دادن، نوازش و قلقلک
۷	نزدیکی و جهت‌گیری	ارائه ۲۰ اسلاید و توضیحات لازم در مورد انواع فاصله و طریقه ایستادن
۸	جنبه‌های غیرکلامی گفتار	ارائه توضیحات لازم و آموزش عملی تن صدا، کیفیت صدا، سرعت و مکث

ابزار پژوهش

پرسشنامه شایستگی اجتماعی کوهن^۱: این پرسشنامه دارای ۴۴ گویه است که سطح کارکردهای هیجانی- اجتماعی کودک را مورد سنجش قرار می‌دهد. ۲۱ گویه مربوط عامل همکاری-

^۱ Cohen

تسلیم در مقابل خشم- مخالفت و ۲۳ گویه مربوط به عامل تمایل- مشارکت در مقابل سردی- کناره-گیری هستند. نمره‌گذاری آن در مقیاس لیکرت پنج درجه‌ای (هرگز = ۱ تا همیشه = ۵) انجام می‌شود. در عامل اول ۱۲ گویه دارای ارزش مثبت و ۹ گویه دارای ارزش منفی بوده و ۵ گویه در عامل دوم ارزش مثبت و ۱۸ گویه ارزش منفی دارند، بنابراین دامنه نمره خرده‌مقیاس همکاری- تسلیم در مقابل خشم- مخالفت ۵۸- تا +۷ و دامنه نمره خرده‌مقیاس تمایل- مشارکت در مقابل سردی- کناره‌گیری ۳۳- تا +۵۱ است (موراج^۱، ۱۹۸۰). ثبات درونی پرسشنامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ برای عامل همکاری- تسلیم در مقابل خشم- مخالفت ۰/۹۲ و برای عامل تمایل- مشارکت در مقابل سردی- کناره‌گیری ۰/۸۷ و کل شایستگی اجتماعی ۰/۸۸ محاسبه گردید و پایایی با استفاده از روش بازآزمایی برای عامل همکاری- تسلیم در مقابل خشم- مخالفت ۰/۹۳ و برای عامل تمایل- مشارکت در مقابل سردی- کناره‌گیری ۰/۹۷ و کل شایستگی اجتماعی ۰/۹۴ به دست آمد.

یافته‌های پژوهش

میانگین و انحراف استاندارد نمره‌های پیش‌آزمون و پس‌آزمون شایستگی اجتماعی (همکاری- تسلیم در مقابل خشم- مخالفت و تمایل- مشارکت در مقابل سردی- کناره‌گیری) در دو گروه آزمایش و کنترل در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲- میانگین و انحراف استاندارد نمره‌های پیش‌آزمون و پس‌آزمون شایستگی اجتماعی در گروه‌های آزمایش و کنترل

متغیر	گروه	پیش‌آزمون		پس‌آزمون	
		میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد
شایستگی اجتماعی (همکاری- تسلیم در مقابل خشم- مخالفت)	کنترل	۱۹/۸۵	۱۲/۴۳	۲۰/۱	۱۱/۵۴
	آزمایش	۲۵/۳۵	۱۱/۱۹	۲۴/۵۸	۹/۷۵
شایستگی اجتماعی (تمایل- مشارکت در مقابل سردی- کناره‌گیری)	کنترل	۱۸/۸	۱۴/۴۷	۱۷/۸۵	۱۴/۱۹
	آزمایش	۱۳/۱۵	۱۱/۲۵	۱۴/۹۸	۹/۹۵
شایستگی اجتماعی کل	کنترل	۱۰/۵	۲۰/۲۴	۲۰/۲۵	۱۹/۷۴
	آزمایش	۱۲/۲	۱۷/۹	۹/۶	۱۴/۷۶

^۱ Morag

بر اساس نتایج جدول ۲، میانگین نمره پیش‌آزمون و پس‌آزمون شایستگی اجتماعی در گروه آزمایش ۱/۰۵- و ۲/۲۵- و در گروه کنترل ۱۲/۲- و ۹/۶- است. همچنین، میانگین نمره‌های پیش‌آزمون و پس‌آزمون خرده‌مقیاس‌های همکاری- تسلیم در مقابل خشم- مخالفت و تمایل- مشارکت در مقابل سردی- کناره‌گیری در گروه‌های آزمایش و کنترل مشاهده می‌شود.

برای تعیین تأثیر آموزش ارتباط غیرکلامی بر شایستگی اجتماعی از تحلیل کوواریانس (ANCOVA) استفاده شد که نتایج آن در جدول ۳ آورده شده است.

جدول ۳- تحلیل کوواریانس تأثیر آموزش ارتباط غیرکلامی (گروه) بر شایستگی اجتماعی

متغیر	منبع تغییرات	مجموع مجذورات آزادی	درجه میانگین مجذورات	F	سطح معنی‌داری	مجدور توان ایتم آماری
همکاری- تسلیم	پیش‌آزمون گروه	۸۰۵۰/۳۳	۱	۴۹۶/۲۱	۰/۰۰۱	۰/۸۶
		۰/۳۳	۱	۰/۳۳	۰/۸۸۷	۰/۰۵۲
تمایل- مشارکت	پیش‌آزمون گروه	۱۱۲۱۳/۱۹	۱	۱۵۴۷/۸	۰/۰۰۱	۰/۹۵۲
		۱۰۴/۳۶	۱	۱۴/۴۱	۰/۰۰۱	۰/۱۵۸
شایستگی اجتماعی	پیش‌آزمون گروه	۲۲۷۸۵/۵۷	۱	۹۳۸/۶۳	۰/۰۰۱	۰/۹۲۱
		۱۰۶/۷۸	۱	۱۰۶/۷۸۴	۰/۰۳۹	۰/۵۴۴

همان‌طور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، اختلاف بین میانگین‌های نمره شایستگی اجتماعی و نمره عامل تمایل- مشارکت در مقابل سردی- کناره‌گیری در دو گروه کنترل و آزمایش معنی‌دار است ($p < 0/05$)، یعنی آموزش ارتباط غیرکلامی بر شایستگی اجتماعی و خرده‌مقیاس تمایل- مشارکت در مقابل سردی- کناره‌گیری تأثیر داشته، اما بر خرده‌مقیاس همکاری- تسلیم در مقابل خشم- مخالفت تأثیری نداشته است.

همچنین، اعتبار مدل آماری (نرمال بودن توزیع خطای متغیر وابسته و یکسان بودن واریانس‌های خطای بین گروه‌ها) با استفاده از آزمون کلموگروف- اسمیرنوف و آزمون لوین مورد بررسی قرار گرفت که خلاصه نتایج آن در جدول ۴ ارائه شده است.

بر اساس نتایج جدول ۴، در تمام متغیرها فرض یکسان بودن واریانس‌های خطای بین گروه‌ها رد نشده و در نتیجه تخطی از الگوی آماری F صورت نگرفته است ($p \geq 0/05$). همچنین، با توجه به سطح معنی‌داری فرض نرمال بودن توزیع خطا در متغیرهای شایستگی اجتماعی و خرده‌مقیاس تمایل- مشارکت در مقابل سردی- کناره‌گیری رد نمی‌شود.

جدول ۴- آزمون‌های لوین و کلموگروف-اسمیرنوف برای اعتبار مدل تحلیل کوواریانس شایستگی اجتماعی

متغیر	آزمون لوین		آزمون کلموگروف-اسمیرنوف	
	F	سطح معنی داری	Z	سطح معنی داری
همکاری- تسلیم در مقابل خشم- مخالفت	۱/۰۲۱	۰/۳۱۵	۱/۵۵۷	۰/۰۱۶
تمایل- مشارکت در مقابل سردی- کناره‌گیری	۰/۵۰۰	۰/۴۸۱	۱/۰۶۳	۰/۲۰۸
شایستگی اجتماعی	۰/۵۸۲	۰/۴۴۸	۱/۰۳۵	۰/۲۳۵

میانگین و انحراف استاندارد نمره‌های پیش‌آزمون و پس‌آزمون شایستگی اجتماعی (همکاری- تسلیم در مقابل خشم- مخالفت و تمایل- مشارکت در مقابل سردی- کناره‌گیری) در دو گروه آزمایش و کنترل در دانش‌آموزان دختر و پسر در جدول ۵ ارائه شده است.

جدول ۵- میانگین و انحراف استاندارد نمره‌های پیش‌آزمون و پس‌آزمون شایستگی اجتماعی در گروه‌های آزمایش و کنترل در دانش‌آموزان دختر و پسر

متغیر	جنس	گروه	پیش‌آزمون		پس‌آزمون	
			میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد
همکاری- تسلیم در مقابل خشم- مخالفت	دختر	کنترل	-۱۶/۴۰	۷/۴۴	-۱۶/۷۰	۷/۱۸
		آزمایش	-۳۲/۷۰	۸/۹۳	-۳۰/۵۰	۸/۵۰
تمایل- مشارکت در مقابل سردی- کناره‌گیری	پسر	کنترل	-۲۳/۳۰	۱۵/۳۸	-۲۳/۵۰	۱۴/۰۵
		آزمایش	-۱۸/۰۰	۷/۹۵	-۱۸/۶۵	۷/۰۱
شایستگی اجتماعی	دختر	کنترل	۱۵/۴۰	۱۲/۳۲	۱۵/۰۰	۱۲/۳۱
		آزمایش	۹/۴۰	۶/۷۳	۱۲/۷۰	۶/۴۸
شایستگی اجتماعی	پسر	کنترل	۲۲/۲۰	۱۵/۹۲	۲۰/۷۰	۱۵/۶۳
		آزمایش	۱۶/۹۰	۱۳/۵۹	۱۷/۲۵	۱۲/۲۶
شایستگی اجتماعی	دختر	کنترل	-۱/۰۰	۱۵/۴۲	-۱/۷۰	۱۴/۸۲
		آزمایش	-۲۳/۳۰	۱۱/۶۹	-۱۷/۸۰	۱۱/۰۷
شایستگی اجتماعی	پسر	کنترل	-۱/۱۰	۲۴/۵۵	-۲/۸۰	۲۴/۰۷
		آزمایش	-۱/۱۰	۱۶/۱۸	-۱/۴۰	۱۳/۵۲

همان‌طور که در جدول ۵ مشاهده می‌شود، میانگین نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون شایستگی اجتماعی دختران دانش‌آموز در گروه کنترل ۱/۰۰- و ۱/۷۰- و در گروه آزمایش ۲۳/۳۰- و ۱۷/۸۰- است، اما میانگین نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون شایستگی اجتماعی دانش‌آموزان پسر در گروه کنترل ۱/۱۰- و ۲/۸۰- و در گروه آزمایش ۱/۱۰- و ۱/۴۰- است. همچنین، میانگین نمره‌های پیش‌آزمون و پس‌آزمون خرده‌مقیاس‌های همکاری- تسلیم در مقابل خشم- مخالفت و تمایل- مشارکت در مقابل سردی- کناره‌گیری دانش‌آموزان دختر و پسر در گروه‌های کنترل و آزمایش مشاهده می‌شود.

برای تعیین تأثیر آموزش ارتباط غیرکلامی بر شایستگی اجتماعی دانش‌آموزان دختر و پسر از تحلیل کوواریانس (ANCOVA) استفاده شد که نتایج آن در جدول ۶ آورده شده است.

جدول ۶- تحلیل کوواریانس تأثیر آموزش ارتباط غیرکلامی بر شایستگی اجتماعی در دانش‌آموزان

دختر و پسر

متغیر جنس	منبع تغییرات	مجموع مجزورات	درجه آزادی مجزورات	میانگین	F	سطح معنی‌داری	مجذور توان
مقابل تسلیم در مقابل مخالفت	دختر	پیش‌آزمون	۱	۳۹۷۱/۴	۵۲۳/۴۱	۰/۰۰۰۱	۰/۸۸۱
	گروه	۳/۴۶	۱	۳/۴۶	۰/۴۶	۰/۵۰۴	۰/۱۰۱
همکاری- خشم- پسر	پسر	پیش‌آزمون	۱	۳۹۷۱/۶	۱۵۵/۹۶	۰/۰۰۰۱	۰/۷۹۹
	گروه	۲/۹۵	۱	۲/۹۵	۰/۱۲	۰/۷۳۵	۰/۰۶۳
مقابل کناره‌گیری	دختر	پیش‌آزمون	۱	۳۵۳۶/۲۹	۱۶۸۵/۹۶	۰/۰۰۰۱	۰/۹۷۹
	گروه	۱۱۷/۲	۱	۱۱۷/۲	۵۵/۸۸	۰/۰۰۰۱	۰/۶۰۲
تمایل- مشارکت در مقابل سردی- پسر	پسر	پیش‌آزمون	۱	۷۰۹۰/۷۲	۶۵۱/۸۶	۰/۰۰۰۱	۰/۹۴۶
	گروه	۲۰/۱۱	۱	۲۰/۱۱	۱/۸۲	۰/۱۸۵	۰/۱۰۸
شایستگی اجتماعی	دختر	پیش‌آزمون	۱	۸۶۳۰/۸۵	۸۶۳۰/۸۵	۰/۰۰۰۱	۰/۹۴۹
	گروه	۱۲۷/۶	۱	۱۲۷/۶	۱۴/۱۸	۰/۰۰۱	۰/۹۵۶
پسر	پسر	پیش‌آزمون	۱	۱۳۰۷۲/۵۷	۱۳۰۷۲/۵۷	۰/۰۰۰۱	۰/۹۰۳
	گروه	۱۹/۶	۱	۱۹/۶	۰/۵۲	۰/۴۷۷	۰/۱۰۸

با توجه به نتایج جدول ۷، اختلاف بین میانگین‌های نمره شایستگی اجتماعی و نمره خرده‌مقیاس تمایل- مشارکت در مقابل سردی- کناره‌گیری در دو گروه کنترل و آزمایش در دانش‌آموزان دختر معنی‌دار و در پسران دانش‌آموز معنی‌دار نیست، یعنی آموزش ارتباط غیر کلامی بر شایستگی اجتماعی و خرده‌مقیاس تمایل- مشارکت در مقابل سردی- کناره‌گیری در دانش‌آموزان دختر تأثیر دارد و در دانش‌آموزان پسر تأثیر ندارد.

از آزمون همگنی حجم اثرها برای مقایسه اثر آموزش ارتباط غیر کلامی بر شایستگی اجتماعی دانش‌آموزان دختر و پسر استفاده شد که نتایج آن در جدول ۷ آورده شده است.

جدول ۷- آزمون همگنی حجم اثرهای آموزش ارتباط غیر کلامی بر شایستگی اجتماعی در دانش‌آموزان دختر و پسر

متغیر	جنس	F	حجم اثر خطای معیار	X ²	سطح معنی‌داری
همکاری- تسلیم در مقابل خشم- مخالفت	دختر	۰/۴۵۶	۰/۲۱۳	۰/۰۵۶	۰/۸۱۳
	پسر	۰/۱۱۶	۰/۱۰۸		
تمایل- مشارکت در مقابل سردی- کناره‌گیری	دختر	۵۵/۸۷۶	۲/۳۶۴	۱۳/۷۸۶	۰/۰۰۰۱
	پسر	۱/۸۲۲	۰/۴۲۷		
شایستگی اجتماعی	دختر	۱۴/۱۷۵	۱/۱۹۱	۴/۲۵۲	۰/۰۳۹
	پسر	۰/۵۱۵	۰/۲۲۷		

بر اساس نتایج جدول ۷، تفاوت اثرها معنی‌دار است، اما آموزش ارتباط غیر کلامی در خرده‌مقیاس همکاری- تسلیم در مقابل خشم- مخالفت در دانش‌آموزان دختر و پسر تأثیر ندارد و تفاوت اثرها نیز معنی‌دار نمی‌باشد.

همچنین، اعتبار مدل آماری (نرمال بودن توزیع خطای متغیر وابسته و یکسان بودن واریانس‌های خطای بین گروه‌ها) با استفاده از آزمون کلموگروف- اسمیرنوف و آزمون لوین به تفکیک جنسیت مورد بررسی قرار گرفت که خلاصه نتایج آن در جدول ۸ ارائه شده است.

بر اساس نتایج جدول ۸، در تمام متغیرها فرض یکسان بودن واریانس‌های خطای بین گروه‌ها رد نشده و در نتیجه تخطی از الگوی آماری F صورت نگرفته است ($p \geq 0/05$). همچنین، با توجه به سطح معنی‌داری فرض نرمال بودن توزیع خطا در متغیرهای شایستگی اجتماعی و در دو خرده‌مقیاس رد نمی‌شود.

جدول ۸- آزمون‌های لوین و کلموگروف- اسمیرنوف برای اعتبار مدل تحلیل کوواریانس شایستگی اجتماعی به تفکیک جنسیت

متغیر	جنس	آزمون لون		آزمون کلموگروف- اسمیرنوف	
		F	سطح معنی‌داری	Z	سطح معنی‌داری
همکاری- تسلیم در مقابل خشم- مخالفت	دختر	۰/۳۸۹	۰/۵۳۶	۰/۹۷۹	۰/۲۹۳
	پسر	۰/۵۹۶	۰/۴۴۵	۱/۲۵۵	۰/۰۸۶
تمایل- مشارکت در مقابل سردی- کناره‌گیری	دختر	۳/۶۵۵	۰/۰۶۳	۱/۰۰۸	۰/۲۶۲
	پسر	۰/۰۸۴	۰/۷۷۳	۱/۰۷۲	۰/۲۰۱
شایستگی اجتماعی	دختر	۱/۲۴۵	۰/۲۷۲	۰/۵۹۹	۰/۸۶۶
	پسر	۰/۰۲۱	۰/۸۷۷	۱/۰۲۶	۰/۲۴۳

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به هدف پژوهش که بررسی تأثیر آموزش ارتباط غیرکلامی بر شایستگی اجتماعی بود، نتایج پژوهش نشان داد که برنامه آموزش ارتباط غیرکلامی بر شایستگی اجتماعی دانش‌آموزان تأثیر دارد که با یافته‌های پژوهش درینی (۱۳۸۸) و بنی‌اسدی و باقری (۱۳۹۰) در داخل کشور و دپائولو (۱۹۹۱)، ریگیو و فریدمن (۲۰۰۱) و لورن و همکاران (۲۰۰۳) در خارج از کشور همخوان است. به عنوان مثال، نتایج پژوهش دپائولو (۱۹۹۱) نشان داد افرادی که از سطح بالاتری از شایستگی اجتماعی برخوردارند در رمزگشایی علائم غیرکلامی مهارت بیشتری دارند. در تبیین این یافته می‌توان گفت که مهارت‌های غیرکلامی در شایستگی اجتماعی نقش مهمی دارند و مهارت غیرکلامی منجر به رابطه رضایتبخشی با دیگران می‌شود (فلدمن و همکاران، ۱۹۹۷؛ لورن و همکاران، ۲۰۰۳).

همچنین، نتایج مقایسه تأثیر آموزش ارتباط غیرکلامی بر شایستگی اجتماعی دانش‌آموزان دختر و پسر نشان داد که تأثیر آموزش ارتباط غیرکلامی بر شایستگی اجتماعی دانش‌آموزان دختر و پسر متفاوت است. این یافته با نتایج پژوهش درینی (۱۳۸۸) و سجادی (۱۳۸۹) در داخل کشور و یافته‌های روسپ و هال (۲۰۰۴) و لورن و همکاران (۲۰۰۳) در خارج از کشور همخوان است. به عنوان مثال، نتایج پژوهش لورن و همکاران (۲۰۰۳) نشان داد که بین شناسایی علایم غیرکلامی و شایستگی اجتماعی تفاوت‌های جنسیتی وجود دارد. از طرف دیگر، نتایج پژوهش حاضر با یافته‌های

تحقیق بنی‌اسدی و باقری (۱۳۹۰) ناهمخوان است که حاکی از عدم وجود تفاوت‌های جنسیتی در رابطه شایستگی اجتماعی و مهارت غیر کلامی بود. از دلایل ناهمخوانی این یافته‌ها می‌توان به متفاوت بودن نمونه‌های پژوهش اشاره کرد.

از آنجا که بازشناسی دقیق جلوه‌های غیر کلامی موجب بروز رفتارهای اجتماعی مناسب می‌شود، فراگیری این مهارت‌ها یک وظیفه مهم و اساسی است. دانش‌آموزان ذخایر ارزشمند این کشور هستند و سرنوشت آینده جامعه در دست آنان است. بنابراین، با آموزش راه‌هایی که باعث رشد شایستگی اجتماعی آنان می‌شود می‌توان به رشد و پیشرفت آنان کمک مؤثری نمود. با توجه به نقش تعیین‌کننده دانش‌آموزان در جامعه و توجه به این نکته که رشد اجتماعی هر شخص باعث رشد و غنای اجتماعی یک ملت می‌شود و با علم به این موضوع که یکی از عوامل مهم رشد شایستگی اجتماعی برقراری ارتباط و تعامل‌های سالم و سازنده است و با توجه به اینکه در خصوص آموزش ارتباط غیر کلامی به کودکان به منظور افزایش شایستگی اجتماعی تحقیقی انجام نشده است، پژوهش در این زمینه ضروری به نظر می‌رسد.

منابع

- آرژیل، م. (۱۳۷۸). *روان‌شناسی ارتباطات و حرکات بدن*. ترجمه مهناز فرجی. تهران: انتشارات مهتاب.
- بنی‌اسدی، ح. و باقری، م. (۱۳۹۰). دانش ارتباط غیر کلامی و شایستگی اجتماعی. *مجله اندیشه و رفتار در روان‌شناسی بالینی*، ۲۰، ۴۳-۵۰.
- درینی، ن. (۱۳۸۸). *رابطه شایستگی اجتماعی و ارتباطات غیر کلامی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید باهنر کرمان.
- سجادی، م. (۱۳۸۹). *بررسی رابطه بین رشد اجتماعی و ارتباط غیر کلامی در دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید باهنر کرمان.

DePaulo, B. M. (1991). *Nonverbal behavior and self-presentation*. England: Cambridge University Press.

Feldman, R. S., Philippot, P., & Castroni, R. J. (1997). *Socicompetence and nonverbal behavior fundamental of nonverbal behavior*. England: Cambridge University Press.

Greenspan, S., & Shoultz, B. (1981). Why mentally retarded adult los thir jobs: Social competence as a factor in work adjustment. *Applied Research in Mental Retardation*, 2, 23-38.

Gresham, F. M., Sugai, G., & Horner, R. H. (2001). Interpereting outcoms of social skills training for students with high incidence disabilities. *Journal of Exceptional Children*, 67, 331-344.

Gresham, F. M., Van, M. B., & Cook, C. R. (2006). Social skill training for teaching replacement behavior, Remediating acquisition deficits in at-risk student. *Behavioral Disorders*, 3, 363-377.

Lauren, A., Maxim, G., & Nowicki, J. (2003). Developmental association between nonverbal ability and social competence. *Philosophy Sociology and Psychology*, 2, 745-758.

Manz, P., & Mcwayne, C. H. (2004). *Early interventions to improve peer relations social competence of low-income children*. England: Cambridge University Press.

Morag, E. (1980). *Validity of the Kohn social competence scale for use with elementary school children*. MS. C. Thesis, Cambridge University.

Philippot, P., Feldman, R. S., & Coats, E. J. (1999). *The social context of nonverbal behavior*. England: Cambridge University Press.

Riggio, R., & Fridman, H. (2001). Impression formation: The role of expressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 421-427.

Rosip, J. C., & Hall, J. A. (2004). Knowledge of nonverbal cue, gender and nonverbal decoding accuracy. *Journal of Nonverbal Behavior*, 28, 297-286.

Russell, J. A., & Fernandez-Dosl, J. M. (1997). *The psychology of facial expression*. England: Cambridge University Press.

Wood, J. T. (1997). *Communication theories in action: An introduction*. Belmont, CA: Wadsworth.